Pellervon taloustutkimus

Lausunto
16.3.2022

Pellervon taloustutkimus PTT:n lausunto eduskunnan maa- ja metsätalousvaliokunnalle

Eduskunnan maa- ja metsätalousvaliokunta, keskiviikko 16.3.2022 / O 11/2022 vp / Asiantuntijapyyntö
Asia: O 11/2022 vp Maatalouden kannattavuuskriisi / HUOM! Ukrainan tilanteen vaikutukset Suomen maatalouteen ja elintarvikkeiden saatavuuteen

Ukrainan sodalla on kerrannaisvaikutuksia maa- ja elintarviketalouteen niin maailmanlaajuisesti, EU:ssa kuin Suomessa. Sotatilanne ja sen seuraukset aiheuttavat markkinahäiriöitä Euroopassa ja globaalisti, kun tuotantopanosten, maataloustuotteiden ja ruuan saatavuus heikentyvät ja hinnat nousevat. Raaka-aine- ja materiaalivirrat sekä kauppasuhteet järjestyvät uudelleen. Sodan vaikutukset maatalous- ja elintarvikemarkkinoilla voivat olla monisäikeisiä, eikä kaikkia mahdollisia vaikutuksia vielä välttämättä tunnisteta. Venäjän asettamiin uusiin vastapakotteisiin on syytä varautua. Myös lisääntyvien kyberuhkien vaara on ilmeinen. Vaikutukset maa- ja elintarviketalouteen riippuvat sekä sotilaallisten toimien että pakotteiden ja vastapakotteiden kestosta. Vaikutukset voivat ulottua useiden vuosien ajalle. Maatalouden kannalta suurin riski ja epävarmuus ajoittuu tällä hetkellä satokauteen 2022/23. Riskinä on viljelijöiden maksuvalmiuden heikkeneminen, tuotannon lopettaminen maatiloilla ja elintarvikeomavaraisuuden heikkeneminen. Epävarmuus leimaa lähiajan markkinanäkymiä, ja tilannekuva voi muuttua hyvin nopeasti.

Vaikutukset Suomen maatalouteen ja elintarvikkeiden saatavuuteen

Ukrainan sodan vaikutusten seurauksena maatalouden akuutti kustannuskriisi pitkittyy pahentaen maatalouden ahdinkoa. Tuotantopanosten hinnat, jotka kohosivat voimakkaasti jo syksyllä 2021, jatkavat nousuaan ja pysyvät erittäin korkealla tasolla. Suomi on riippuvainen tuontienergiasta, ja Ukrainan sodan seurauksena syntyvä energiakriisi on jo nostanut mm. öljyn ja maakaasun hinnat

jyrkkään nousuun. Energiakriisi voi nopeuttaa vihreää siirtymää, mutta maataloudessa fossiilisten energianlähteiden korvaaminen uusiutuvilla energianlähteillä ei onnistu lyhyellä aikavälillä. Tarvitaan kannustimia uusiutuvien energialähteiden käyttöönottoon.

Suomi on riippuvainen epäorgaanisten lannoitteiden tai niiden raaka-aineiden tuonnista. Venäjältä on tuotu mm. seoslannoitteita ja lannoitteiden komponentteja. Lannoitteiden hinnat ovat yli kaksinkertaistuneet vuoden takaisista hinnoista. Ravinteista typpi on kriittisin, ja maakaasua tarvitaan epäorgaanisten lannoitteiden typen valmistukseen. Maakaasun hinnan jyrkkä nousu tulee nostamaan edelleen lannoitteiden hintoja.

Tämän kevään lannoitteet on pääsääntöisesi maatiloilla jo hankittu, mutta asiantuntija-arvioiden mukaan noin 20-25 prosentilla viljelijöistä kevään lannoitteet on hankkimatta. Vaarana on, että ne viljelijät, joilla lannoitteita ei ole, eivät saa tarvitsemiaan lannoitteita, koska merkittävät lannoitteen myyjät keskeyttivät lannoitteiden myynnin. Toisaalta myös jo syksyllä alkaneen kustannuskriisin seurauksena osalla viljelijöistä ei ole varaa maksuvalmiusongelmien takia ostaa lannoitteita. Lannoitteiden korkea hinta voi vähentää lannoitteiden käyttöä ja pienentää kylvöaloja. Riskinä on sadon määrän pieneneminen.

Näkymä satovuodelle 2022/23 on huomattavan epävarma, koska ennakoidaan, että lannoitteiden ja lannoitteiden raaka-aineiden osalta tulee olemaan saatavuusongelmia ja hinta pysyy edelleen korkealla. Lannoitteiden heikko saatavuus voi suunnata kysyntää orgaanisiin lannoitteisiin ja kierrätyslannoitteisiin.Epävarmuus heijastuu myös 2023/24 satokauteen.

Viljan hinnan nousun myötä myös rehuviljan hinta nousee, mikä tarkoittaa kustannusten nousua erityisesti kotieläinsektorilla. Haasteena on myös rehuomavaraisuus. Rehuviljan hinnan nousu lisää kustannuksia erityisesti sika- ja siipikarjasektorille, joissa viljaa käytetään päärehuna. Sikataloudessa vallitseva kustannuskriisi syvenee entisestään, kannattavuus heikkenee ja maksuvalmius vaarantuu tuotantopanosten hintojen noustessa. Kustannuskriisi voi johtaa tuotannon lopettamiseen useilla sikatiloilla. Rehuviljan hinnan nousu aiheuttaa kustannuskriisiä entistä enemmän myös siipikarjanlihan tuotantoon.

Suomessa on korkea tuotannon kotimaisuusaste monissa perustuotteissa (vilja, liha, maito), eikä ruokaketjun toimintavarmuus saa vaarantua tässä tilanteessa. Tärkeää on turvata Suomen ruuantuotannon huoltovarmuus. Maatilayritysten toimintakykyä täytyy pystyä pitämään yllä markkinalähtöisin ratkaisuin ja tarvittaessa myös julkisin toimin. Keskeistä on mm. helpottaa maatalouden rahoituksen saatavuutta, löytää ratkaisuja tuottajien neuvotteluvoiman vahvistamiseksi sekä edistää markkinoiden toimivuutta niin, että maatalousyrittäjän osuus ruokajärjestelmän rahavirroista on suurempi kuin nykyisin.

Vaikutukset viljan maailmanmarkkinahintojen kehitykseen

Ukraina on merkittävä vehnäntuottajamaa, Euroopan vilja-aitta. Ukraina on merkittävä vehnän ja maissin viejä. Venäjä on suurin ja Ukraina viidenneksi suurin vehnänviejä. Sota on jo nyt nostanut viljan hintoja huippulukemiin. Viljan hinta tulee pysymään korkealla, kun tarjonta heikkenee merkittävän osan Ukrainan viljasta jäädessä pois maailmanmarkkinoilta. Nyt varastoissa olevaa viljaa ei saada liikkeelle Mustanmeren satamien kautta. Sotilaallisten toimien pitkittyminen estää kevään kylvöjä, kasvukauden peltotöitä ja sadonkorjuuta Ukrainassa. Myös epävarmuus Venäjän viljan viennistä kasvaa Venäjän talouden romahtamisen ja sodan aiheuttamien mahdollisten kauppasuhteiden muutosten kautta.

Viljan kysyntää kasvattaa myös valtioiden tarve täyttää viljan varmuusvarastoja huoltovarmuuden varmistamiseksi.

Viljan hinnan nousu vaikuttaa merkittävästi ruuan hinnan nousuun globaalisti. Erityisen suuri vaikutus tällä on kehittyviin maihin, joissa ruuan osuus kotitalouksien kulutusmenoista on jo lähtökohtaisesti suuri verrattuna Suomeen.

Suomi ei ole suoraan riippuvainen Ukrainan tai Venäjän viljantuotannosta. Merkittävä osa Ukrainan viljantuotannosta viedään Lähi-Itään ja Afrikkaan. Saatavuuden heikentyminen ja hintojen nousu voi johtaa ruokapulaan, mikä voi heikentää ruokaturvaa, johtaa ruuan jakelun säännöstelyyn ja aikaansaada paikallisia levottomuuksia. Ukrainan merkittävimmät vehnän vientimarkkinat ovat olleet Egypti, Indonesia, Bangladesh, Filippiinit ja EU. Ukrainan vehnän viennin estymisen vaikutus Eurooppaan on suuri myös siksi, koska maitosektori ja lihasektori on riippuvainen rehuviljasta. EU:n vehnän tuonnista lähes viidesosa tulee Ukrainasta, ja Venäjältä noin viidennes. Reilu puolet EU:iin tuotavasta maissista tulee Ukrainasta. EU:hun tuodaan Ukrainasta myös muita viljoja sekä öljykasveja, joita käytetään rehuissa.

Vaikutukset elintarvikemarkkinoiden kehitykseen sekä elintarvikevientiin ja -tuontiin

Elintarvikeviennin osalta Suomi ei ole yhtä riippuvainen Venäjän viennistä kuin aiempina vuosina. Raaka-ainemarkkinoille vaikutukset ovat suurempia. Suomen vienti oli riippuvainen Venäjän markkinoista aina vuoteen 2014 asti: vienti Venäjälle oli lähes 30 prosenttia viennin arvosta vuonna 2013. Vuonna 2014 vienti Venäjälle romahti Venäjän asettaman tuontikiellon takia; tämä näkyi erityisesti maitosektorilla mm. juuston vienti romahti käytännössä yhdessä yössä. Elintarvikevienti Venäjälle ei ole palautunut, se on ollut nyt vain noin 6 prosenttia viennin arvosta. Viennin loppuminen Venäjälle ei siten aiheuta yhtä suurta riskiä kuin vuonna 2014. Elintarvikealan yrityksillä on ollut myös liiketoimintaa Venäjällä.

Yritysten nopea vetäytyminen Venäjän markkinoilta mm. mainehaittojen takia voi aiheuttaa liiketoiminnan alaskirjauksia, ja vaikuttaa yritysten tulokseen ja taseeseen.

Elintarviketeollisuuden liikevaihto voi toimintaympäristön haasteista huolimatta kuitenkin hieman nousta johtuen ruuan hinnan merkittävästä noususta. Epävarmassa markkinatilanteessa uusien vientimarkkinoiden löytäminen on haastavaa. Tuonnin arvo voi myös kasvaa, kun ruuan hinta nousee. Tuonnissa haasteet voivat näkyä erilaisten komponenttien saatavuusongelmana ja logistiikasta aiheutuvina viiveinä.

Koronapandemian aikana suomalaisen ruokaketjun toimintavarmuus säilyi verraten hyvällä tasolla. Nyt ollaan paljon epävarmemmassa tilanteessa. Huoltovarmuuden kannalta on tärkeää, että kotimaisen raaka-aineen ja tarvittavien tuontikomponenttien saatavuus elintarviketeollisuudelle pystytään turvaamaan ja että viennin kehittämiseen ja uusien vientikohteiden löytämiseen panostetaan.

Vaikutukset ruuan hintaan

Inflaatiopaine kohdistuu myös ruuan hintaan. Korkeiden tuotantokustannusten lisäksi painetta hinnan nousulle tuo vehnän niukkeneva tarjonta. Ruuan hinnan nousu voi heikentää ruokaturvaa erityisesti kehittyvissä maissa, johtaa ruuan jakelun säännöstelyyn ja aiheuttaa paikallisia levottomuuksia. Ruuan hinta tulee nousemaan Suomessakin. Syksyllä alkanut ja alkuvuodesta jatkunut ruuan hinnan nousu on vasta seurausta syksyn kustannusten nousun siirtymisestä ruuan hintoihin; Ukrainan sodan vaikutukset ruuan hintaan ovat vasta tulossa. Elintarvikkeiden hinnat nousivat helmikuussa 3,8 prosenttia, yhdessä alkoholittomien juomien kanssa 4,5, prosenttia eli jo lähes yhtä nopeasti kuin yleinen inflaatio. Tämän hetkisten arvioiden mukaan ruuan hinta nousee tänä vuonna 5-10 prosenttia. Ruuan hinnan nousu nopeutuu kevään aikana. Ruuan hinnan nousu voi ylittää yleisen inflaatiotason tämän vuoden aikana.

Tilannekuva voi muuttua hyvin nopeasti. PTT julkaisee maa- ja elintarviketalouden suhdanne-ennusteen 29.3.2022.

Lisätietoja:

Sari Forsman-Hugg, tutkimusjohtaja, puh. 0400 639 450, sari.forsman-hugg(at)ptt.fi

Päivi Kujala, vanhempi maatalousekonomisti, puh. 040 194 5184, paivi.kujala(at)ptt.fi